

Els reptes del mestre del segle XXI

Maria Àngels Riera

L'educació és un fenomen social i, per tant, depèn en bona mesura de la societat en la qual està immersa. En aquest article, s'extrapolen algunes característiques de la societat actual que es poden accentuar en el segle vinent i, d'acord amb aquestes, es plantegen els reptes del mestre per al nou mil·lenni. L'anàlisi desenvolupada es presenta com una hipòtesi que caldrà contrastar al llarg dels anys.

La temàtica proposada en aquest número d'*Aloma* porta a fer una prospectiva en diferents camps. A mi, em correspon fer-ho en el dels mestres. Vull deixar clar, des del començament, que les hipòtesis que es fan al llarg de l'article no són més que hipòtesis i que tot el que es pugui imaginar està subjecte a esdeveniments futurs imprevisibles, sobretot si prenem el segle XXI en la seva totalitat i no ens limitem a aquests primers anys que ja tenim a l'abast. Aquests esdeveniments, en cas de produir-se, no deixarien d'influir sobre l'escola i la tasca del mestre. Qui pot assegurar, per exemple, que el fonamentalisme musulmà no hagi guanyat terreny en la societat occidental i l'hagi fet canviar cap a paràmetres que avui ens semblen inversemblants? Esdevindrà una degradació moral de conseqüències inimaginables? O, al revés, pot la nostra societat regenerar-se moralment i canviar els esdeveniments que avui es poden preveure? Quines conseqüències tindria una greu crisi econòmica o una tercera guerra mundial?

De moment, però, cal preveure que les característiques de la societat de finals del segle XX s'aniran accentuant durant el proper segle. I entre aquestes característiques no hi ha dubte que cal considerar en primeríssim lloc l'augment constant de la tecnificació i la possibilitat de comunicació; aspectes que, en molts sentits, estan lligats. Podem dir que la tècnica proporcionarà cada vegada amb més facilitat i rapidesa l'accés als coneixements, tant els de la ciència com els de la més estricta actualitat.

Quin sentit té l'escola i el mestre en aquest context? Quan Ivan Illich i Everett Reimer, als anys 70, proposaven la mort de l'escola i la seva substitució per xarxes de comunicació, això era una utopia, però, ara, el seu plantejament podria fer-se realitat. Als Estats Units, un corrent educatiu liderat per John Holt, professor de la Universitat de Harvard, avança en aquest sentit. Ja hi ha més de 300.000 famílies que no envien els seus fills a l'escola. Holt implica les famílies en l'educació dels nens i nenes i les assessora mitjançant una revista de títol ben significatiu: *Growing without schooling*. Holt creu que l'escola integra els nens en una societat acrítica i els deixa sense possibilitat de raonar i de ser independents. A Espanya, malgrat l'obligatorietat de l'ensenyament des dels sis als setze anys, també hi ha un grup que defensa l'educació a la llar, i, precisament, aquest començament de curs hem conegut per la premsa el cas d'un nen d'Almeria els pares del qual, influenciats per les obres de Holt, han decidit que no vagi a l'escola, ja que, així, segons ells, protegeixen la seva llibertat i creativitat. L'han matriculat, a través d'Internet, en una escola de Boston.

Quin sentit tindrien els mestres en una societat sense escoles? La teoria d'Ivan Illich els reconverteix en consultors i així fa que puguin desenvolupar millor la seva funció educativa i formativa.

Creixerà en importància aquest enfocament d'una societat sense escola? Pensem que la tècnica ho facilitarà i que, possiblement, els pares que no vegin potenciats els valors que ells creuen cabdals per trasmetre als seus fills podran, evidentment, fer-ne ús. Cal assenyalar, malgrat tot, que aquest sistema exigeix que els pares estiguin molt pendents de l'educació dels seus fills i no tots poden dedicar-hi el temps i l'atenció que això suposa; a més a més, aquesta proposta fa necessària una formació dels pares que, evidentment, no és comuna en la majoria de casos. A part d'aquests condicionants, el guiatge personal del mestre i el contacte directe amb nens i nenes d'edat semblant és molt important en l'educació dels infants.

Com hauria de ser, doncs, aquest mestre del tercer mil·lenni? Que seguirà sent necessari? Cal fer una prospectiva i això és sempre un repte, tal com hem comentat al principi del nostre article. Malgrat tot, ho farem centrant-nos en aquelles característiques pròpies de la societat actual i que semblen augmentar amb el pas dels anys i, al costat de cadascun d'aquests trets, dibuixarem el perfil del mestre que hi hauria de correspondre.

En primer lloc, volem destacar la globalitat del món actual que, de ben segur, serà cada dia més intensa. Som ciutadans d'un món que se sent influenciat pels problemes i per les bones notícies dels llocs més allunyats d'on ens trobem. Desplaçar-nos és cada cop més senzill. Trobar informació per Internet és avui possible per a la majoria de gent. La televisió és pràcticament present a totes les llars. Les ciutats grans creixen cada vegada més i el percentatge de població que viu en

ciutats de més d'un milió d'habitants és cada vegada més alt. Tot això comporta també una major proximitat entre els seus habitants.

Quin mestre i quina escola corresponen a la descripció feta del món global? El mestre d'aquesta societat haurà d'incidir en la comunicació humana propera, en la convivència en grups reduïts. L'escola petita, d'una sola línia, o com a molt de dues, dóna una seguretat als alumnes, els quals se'n senten membres actius, compresos i ben tractats, com si estiguessin en una gran família. El mestre coneix cadascun dels seus alumnes i, a partir d'aquest coneixement, els orienta i els ajuda cap a una major autonomia; l'equip de mestres segueix l'evolució de la majoria de nens de l'escola. Paral·lelament al retorn de l'escola petita a la gran ciutat, a aquest món global té lloc la revifalla de l'escola rural. El mestre de l'escola rural és un educador que atén la diversitat d'una manera natural, té un fort lligam amb l'entorn i potencia la relació entre el grup d'infants que s'acull a la seva aula/escola. Ara bé, tant a l'escola petita d'una ciutat, com a l'escola d'una o dues aules d'un entorn rural, no es poden deixar els nens aïllats en el seu món. Cal comunicar-los amb infants d'altres pobles, ciutats o països. Internet serà cada cop més imprescindible. Fomentar els viatges i els intercanvis entre nens de diferents indrets serà una tasca d'aquest mestre, que haurà de saber tenir cura de l'ambient humà, proper i personalitzador, alhora que no podrà deixar d'utilitzar tots els mitjans que la societat actual i futura li oferirà.

L'avenç tecnològic creix cada vegada més i més, a la gent sense estudis tècnics se li fa cada cop més difícil entendre el funcionament de la major part d'aparells, que, d'altra banda, són cada vegada més senzills en el seu ús. Aquest avenç tecnològic fa que la fe en la ciència faci minvar l'interès pels valors i per la persona humana. El mestre d'aquesta societat, cada vegada més tecnificada, ha d'apostar pel foment dels valors humans, aquells valors que perduren del bon mestre d'abans, del mestre d'avui i que, ben segur, seran fonamentals pel mestre de demà. És tracta, en primer lloc, de l'*estimació als infants*, sense la qual perdria sentit la seva tasca. L'*alegria*, imprescindible a l'escola i que es tradueix en el bon humor davant dels problemes que el dia a dia ens presenta. La *bondat*, que ens fa comprensius davant dels defectes dels infants, però que els anima per anar-los superant. La *responsabilitat en la feina ben feta* que va distingir tan bé l'elit dels mestres públics catalans de la primèria d'aquest segle, en primer lloc mestres de les comarques gironines i, més tard, d'altres indrets de Catalunya.

Una altra característica de la nostra societat que sembla que creix a mesura que avança el temps és la competitivitat instal·lada en qualsevol tipus de comunitat. La gent és vol fer camí trepitjant el company, vol avançar a base de deixar enrere les altres persones. Sembla que la fita de molta gent sigui arribar molt lluny, com més millor, deixant a la vorera tots aquells que li facin nosa. D'aquesta competitivitat ferotge, no n'ha quedat exclosa l'escola. Actualment hi ha pedagogs que volen preparar els infants per fer front a aquesta societat competitiva introduint, precisament, una forta competitivitat a les aules i, sota el pretext de

preparar joves aptes per a aquest futur, transformen el clima escolar en una carrera d'obstacles que deixarà fora, de ben segur, nois i noies molt vàlids, als quals se'ls ha amargat la infantesa.

Com s'ha d'enfrontar, doncs, el mestre de demà davant d'aquesta societat tan poc humana i tan egoista? Tant el mestre com l'escola es troben davant d'un repte: un dels objectius de l'escolaritat és ajudar els nens a integrar-se en la societat, però, evidentment, no sols per resignar-s'hi, sinó, sobretot, per millorar-la i fer-la avançar. Davant de la competitivitat, el mestre ha de treballar perquè a l'escola hi regni la col·laboració, tant en el col·lectiu de mestres com entre els nens i nenes que s'hi eduquen. No podem entendre avui i, menys en un futur, un mestre que actuï aïlladament dels seus companys d'escola. Cal que el conjunt de mestres d'una escola, el claustre, puguin col·laborar consensuant aquells aspectes tant educatius com instructius que, concretats en el PEC (Projecte Educatiu de Centre) i en el PCC (Projecte Curricular de Centre) els distingirà dels altres centres educatius. Si al claustre és importantíssima la col·laboració, molt més ho és al cicle. Els mestres de cicle han de concretar i explicitar tots aquells aspectes que s'han indicat en l'àmbit d'escola en el seu tram corresponent. Si important és la col·laboració entre els mestres d'una mateixa escola, cada cop es potencia més la col·laboració entre escoles d'un mateix entorn o d'entorns ben allunyats que, a través d'Internet, es comuniquen i poden organitzar fòrums, treballs conjunts o intercanvis que, de ben segur, seran molt profitosos per a les dues comunitats educatives. En contrapartida, es podria fer referència aquí a la possibilitat que, segons com es porti l'avaluació de centres, si es fan públics els resultats, com passa en algun país proper al nostre, la competitivitat entre escoles deixi de banda les possibilitats tan interessants de col·laborar entre elles.

La societat tendeix, d'altra banda, cap a una estricta especialització en els sabers. Cada vegada els professionals saben més i més d'una parcel·la més petita del saber. Quin tipus de mestre correspon a aquesta estricta especialització característica d'aquesta societat? El mestre d'avui i del futur ha de ser un home obert als diferents sabers i d'amplis interessos. És lògic i bo que cada mestre sàpiga i s'interessi per més d'un camp científic en concret, però el mestre sempre ha representat, i cal que continuï en aquesta línia, un referent com a persona que té un nivell acceptable en les diferents matèries i que, a més a més, està obert a una sèrie d'interessos que el fan un home o una dona més complet. És necessari que la vida entri a l'escola; per tant, caldrà conèixer i potenciar els aspectes artístics, socials, polítics, culturals i esportius. El mestre d'avui i de demà ha de gaudir i fer gaudir els nens davant d'una melodia, davant d'un quadre o d'una escultura; l'ha de trasbalsar una injustícia social envers la qual ha de fer prendre consciència els seus alumnes. Convé que el mestre s'ho passi bé en actes esportius i que, d'aquesta manera, potenciï l'esport entre els seus alumnes. El mestre del futur no pot deixar d'interessar-se per la literatura, el cinema o el teatre i eixamplar alhora els interessos dels seus alumnes. El mestre no pot desentendre's de la política del seu

país i tampoc deixar d'analitzar la política d'arreu del món, que a través dels mitjans de comunicació coneix i pot analitzar juntament amb els seus alumnes.

Com hem apuntat abans, la gent es trasllada a viure a les grans ciutats, l'urbanisme és una tendència que sembla que augmentarà en el proper segle. Com afecta això a l'escola del demà i als seus mestres? Des de principis del segle XX, el moviment de l'Escola Nova ja apunta la necessitat que els nens i nenes tinguin un fort contacte amb la natura. A l'escola d'avui s'està potenciant força aquest contacte mitjançant excursions, colònies i estades a Escoles de la Natura o a Granges Escola. També hi ha un bon nombre d'escoles que estudien els animals i les plantes per observació directa, els introdueixen en el recinte escolar o a la mateixa aula quan això es fa factible. El mestre de demà haurà d'insistir a potenciar el contacte directe amb la natura, però per fer-ho caldrà que ell mateix conegui, distingeixi i sàpiga tenir cura de diferents plantes i animals.

Un dels pilars més importants de la societat de tot temps és la família i aquesta està força desestructurada en aquest final de segle, i no sembla que la tendència futura sigui gaire esperançadora. Aquests nens i nenes que acudeixen a la nostra escola necessiten sovint l'afecte, la seguretat i la comprensió que molts cops no reben de la seva família. El mestre ha de ser-ne conscient i, a partir del coneixement de la història personal de cada infant, cal que compensi aquells dèficits que descobreix en cadascun d'ells. La relació entre pares i mestres ha estat sempre important, pensem que el mestre del segle XXI haurà d'insistir-hi, sol·licitant en molts casos l'ajut d'altres professionals com l'assistent social o el psicòleg.

Podríem anar repassant altres característiques de la societat que es preveu que destacaran en el tercer mil·lenni, però ens aturarem aquí, perquè hem fet una selecció d'allò que considerem més destacable. Volem reflexionar, malgrat tot, en el fet que, com més mancances té la societat més es carrega de serveis a l'escola; i el mestre es converteix en un superhome o una superdona que ha de ser moralment perfecte, científicament molt preparat i humanament molt complet. I aquests homes i dones no es corresponen amb la realitat. Els nois i les noies que accedeixen als estudis de magisteri són fills de la societat actual i, com a tals, participen de les seves mancances i de les seves qualitats, encara que, certament, molts d'ells tenen un punt de partida molt valuós que es tradueix en una estimació envers els nens i nenes i moltes ganes de superar-se per ser bons professionals del segle XXI. Des de les Facultats de Ciències de l'Educació, els esperonem i els ajudarem, sens dubte, al màxim perquè ho aconseguixin.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- COLOM, A.(Coord.) i altres (1997). *Teorías e instituciones contemporáneas de la educación*. Barcelona: Ariel.
- HOLT, J. (1977). *El fracaso de la escuela*. Madrid: Alianza.
- ILLICH, I. (1976). *La sociedad desescolarizada*. Barcelona: Barral.
- TIFFIN, J. I RAGASINGHAM, L. (1997). *En busca de la clase virtual. La educación en la sociedad de la información*. Barcelona: Paidós.

ABSTRACT

La educación es un fenómeno social y, por consiguiente, depende en buena medida de la sociedad en la que se encuentra inmersa. En este artículo se extrapolan algunas características de la sociedad actual que pueden verse acentuadas en el próximo siglo y, de acuerdo con ellas, se plantean los retos del maestro para el nuevo milenio. El análisis desarrollado se presenta como una hipótesis que será preciso contrastar con la realidad a lo largo de los próximos años.

• • • •

Education is a social phenomenon and, therefore, depends on the society in which it is immersed to a great extent. In this article, the author extrapolates some characteristics of the current society that may be stressed in the next century and, accordingly, he poses the challenges for the teacher in the new millennium. The analysis he develops is presented as a hypothesis to be contrasted throughout the years.

• • • •

L'éducation est un phénomène social et, c'est pour cela qu'elle dépend en grande mesure de la société dans laquelle elle est immergée. Dans cet article, s'extrapolent quelques caractéristiques de la société actuelle qui peuvent s'accroître pendant le cours du prochain siècle et, d'accord avec celles-ci, s'exposent les défis du maître pour le nouveau millénaire. L'analyse développée se présente comme une hypothèse qu'il faudra contraster tout au long des années.

• • • •